

Територіальний поділ Слобідщини середини 60-х – 70-х рр. XVIII ст.: до постановки проблеми

Сергій Петров

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

E-mail: psd-kh@ukr.net; psd-kh@mail.ru

Період середини 60-х – початку 80-х рр. XVIII ст. – це час існування Слобідсько-Української губернії (1765–1780 рр.), коли відбувався ряд модернізаційних перетворень та трансформацій у адміністративній, управлінській, соціальній сферах.

Більшість авторів доводили свої дослідження в основному до скасування слобідських полків. Праці з зазначеної автором тематики недостатньою мірою висвітлюють дане питання. Автором використовувалися законодавчі, публічно-правові, статистичні джерела, як опубліковані, так і з архівних установ. Відтак, це малодосліджене питання, і автор в цій роботі спробує висвітлити основні аспекти адміністративного поділу Слобідщини середини 60-х – 70-х рр. XVIII ст.

Імператриця Катерина II після свого приходу до влади взяла курс на уніфікацію всіх сфер життя в Росії, а відтак і автономні козацькі утворення підпали під цю політику. За указом від 28 липня 1765 р. слобідські полки, як адміністративні одиниці, скасовувалися. Натомість створювалася Слобідсько-Українська губернія, що складалася з 5-ти провінцій з центрами у колишніх полкових містах та з тими самими кордонами, що впливає з порівняння даних ревізій 1773 та 1779 рр. з недосконалим переписом 1732 р., опублікованим Д. Багалієм. Керував губернією губернатор на чолі губернської канцелярії, якій підпорядковувались провінційні канцелярії. Вищезазначені канцелярії здійснювали управління за Губернаторською інструкцією 1763 р. Провінції поділялися на комісарства, якими керували комісари на чолі комісарських правлінь, для яких була створена особлива інструкція у 1766 р. В історіографії побутує думка, що кожна провінція поділялась на 6 комісарств. Проте дані

перепису 1773 р. спростовують це твердження: Харківська, Сумська та Острогозька провінції поділялись на 6 комісарств, а Охтирська та Ізюмська – на 5 таких одиниць. Миропільське комісарство Сумської провінції мало у своєму складі ще й Краснопільський повіт.

В. Склокін вказує, що в кожному поселенні, де проживали військові обивателі, громада обирала отамана, який підпорядковувався комісару. Однак межові книги ряду поселень свідчать, що в комісарствах виділяють «стани» – традиційні адміністративні одиниці в Росії, відомі з кінця XV ст. Також існували поштові стани – певна частина повіту з центром у значному поселенні, де була розташована поштова станція для зміни коней. Як вказує В. Загоровський, територія Білгородського та Воронізького повітів до масового заселення Слобідщини поділялась на стани. Водночас, у ревізії поселень, що увійшли до новоутвореного Харківського намісництва, датованій 1779 р., поняття стан не існує. Щоправда, у 1837 р. у Російській імперії в кожному повіті було створено по 2–3 стани, які очолювали станові пристави, що виконували поліційні функції. Оскільки в досліджуваний час такої поліційної структури не існувало, то, ймовірно, поява цього терміну в формулюванні адміністративного підпорядкування певної дачі, що межувалася, пов'язана, з одного боку, з формуванням поштових станів, які автоматично увійшли до системи територіального поділу як найдрібніші одиниці для точнішої територіальної прив'язки (через відсутність тут до цього станів чи волостей, що існували в Центральній Росії). З іншого боку, стани були сформовані як традиційні адміністративно-поліційні одиниці, що існували у Великоросії. Поряд зі станами, що утворювались навколо центрів комісарств, існували Песельський, Коломацький, Мерловський, Савинський та ін. різних комісарств та провінцій.

Протягом зазначеного періоду неодноразово змінювались кордони губернії. У 1765 р. до Новоросійської губернії було приєднано сл. Водолагу, яку було повернуто у 1774 р. Наступного року до Азовської губернії відійшла округа навколо м. Тор. Разом зі слободами Старою та Новою Водолагами. Такі зміни зберігались до створення із Слобідсько-Української губернії Харківського та Воронізького намісництв.

Посеред території Слобідсько-Української губернії виявляємо 3 територіальні ареали Білгородської губернії. Острогозька провінція сама складається з територіальних ареалів і відділена від основної частини губернії. За даними ревізії 1779 р. виходить, що посеред Охтирської провінції існував Олешнянський повіт, на прикордонні Харківської та Ізюмської провінцій – Чугуївський та Салтівський повіти, а посеред Ізюмської провінції – Білгородський повіт. Поява цих повітів пов'язана з проживанням тут служилих людей та російських селян. Російське населення в українських селах відносилось до Білгородського повіту.

Таким чином, після ліквідації автономії слобідських полків була створена Слобідсько-Українська губернія, в якій було запроваджено суто російську систему управління на основі російського законодавства з місцевими особливостями, що виходили із специфічного соціального складу населення (насамперед, військові обивателі). Внаслідок беззмужного розселення на українсько-російському прикордонні населення цих 2-х народів в регіоні утворився своєрідний адміністративно-територіальний устрій.